

”שיהיו עניני התפילה קרובים על לבבו”

שיחת פתיחה¹

”כל זמן שלא ילמד לעצמו שתתברר לו מעלת נשמת האדם ומעלת ישראל ומעלת הארץ הקדושה וההשתוקקות הראויה לכל איש ישראל לבנין המקדש וגדולת ישראל והתרוממותם בעולם, כמעט שאי-אפשר לטעום טעם עבודה.

שהרי כיון שחז”ל אמרו על פסוק ”ולעבדו בכל לבבכם“: ”עבודה שבלב זו תפלה“, אם כן התפלה היא בחינת העבודה ואינו ראוי לעבודה כ”א כשיהי’ במצב דעת יראת ד’ כ”כ עד שיהיו עניני התפלה קרובים אל לבבו. ואם לא ידע מעלת נפשו איך יתפלל ברצון שלם והרגשת חסרון שיחנהו השי”ת דעה בינה והשכל, כיון שאינו מכיר, אחרי שיש לו עושר וכבוד וכל טוב, מה חסר לו אם ח”ו לא ישכיל ויבין, א”כ צריך ללמוד ולהעמיק עד שיצויר לו בבירור וידיעה שלמה גודל חסרונו לדעה בינה והשכל יצמא לזה ויתפלל באהבה מקירות לב שיחנהו השי”ת בזה, וד’ הטוב לא ימנע טובו להולכים בתמים.

ואם לא ידע מעלת ישראל איך יתפלל בלב שלם על גאולתם. שודאי אין הכונה הרצויה בתפלת ברכת גואל ישראל רק על מכאובי נפשו שמרגיש מצד עצמו מעול הגלות, כי ענין הברכה מעיד שהרצון בה מצד מעלת ישראל וקדושתם. ואם לא ישכיל מעלת הארץ הקדושה וסגולתה וקדושתה איך יתפלל על בנין ירושלים, והתפלה היא דוקא מקירות הלב כשמרגיש שהוא חסר בדבר.

והנה התפלה היא בדיקה גדולה לאדם אם הוא מטהר נפשו באמת כרצון יוצרו ית’ ואם הוא קרוב רצונו כרצון קונו. ע”כ מאד חייב האדם להזהר שלא ימשך אחר רצון עצמו בהנאות הגוף ממאכל ומשתה וכיו”ב, כי יוטבע בו טבע החמרי עד שלא ירגיש בעצמו שהדברים האמתיים הקדושים חסרים לו, וא”כ יאבד תפלתו שהיא כלל גדול בעבודה, כי כיון שמתנחם במה שיש לו לאכול ולשבעה וכאלה ההבלים לא יצייר בהתפללו בשבח ”עלינו לשבח“ ו”על כן נקוה“, שיתוקן עולם במלכות שדי והאלילים יכרתו והרשעים יפנו אליו יתברך, כי מה יזיקו האלילים לאשר ענינו ולבו למלאות כרסו מעדנים, ובהיות ציורי התאוה בלבבו לא ישכיל ולא יבין. ע”כ יתחזק האדם ויתחכם ויראה עצה לנפשו, ומאלהי החסד והרחמים החפץ בשלמותנו, שזהו כבודו ותפארתו, נבקש ונשפך שיחנו ידריכנו בנתיבתו ויאר לנו באורו הגדול, שנדע ונשכיל מה הוא ית’ דורש מאתנו ומהו הישר והטוב ללכת בדרכיו.”²

¹ שיחות אלו הם המשך לסדרת שיחות שהועברה בשנת תשע”ב.

² מוסר אביך, מעין הקדמה, ג, עמ’ יד.

הנושא פה זה היחש בין לימוד תורה ותפילה, א"א להתפלל אם אין לך תורה, למה? כיוון שאתה לא יודע על מה להתפלל. מצד אחד להתפלל זה צורך בסיסי של האדם, אבל הוא לא יודע מה להתפלל, הוא מבקש כל מיני דברים, רוצה כל מיני דברים, ובעצם זה דברים קטנים, לכן הרב אומר ש"על מה אתה מתפלל" זה מדד למדרגה הרוחנית של האדם. התפילה לא צריכה הסבר למה היא קיימת, אבל בהחלט ניתן להסביר מה מתרחש בזמן שאנחנו מתפללים. ישנם שלוש סוגיות בתפילה:

א' מהי התפילה? יש צורך לאדם להתפלל, זה רגש, תכונה שקיימת באדם, כמו האמונה³, אמונה אינה מקצוע אלא תכונה, גם התפילה היא תכונה שקיימת בנו ויש את האופן שבו היא מופיעה, איך שהיא מופיעה באדם ואיך שהיא מופיעה בעולם.

ב' על מה אני מתפלל? אדם פרימיטיבי, מתפלל תפילות פרימיטיביות, אדם רע מתפלל תפילות רעות, אדם צדיק מתפלל תפילות נכונות, אמיתיות.

ג' למי אני מתפלל? זה נשמע מצחיק, אבל זה מאוד עוצב שיש מחלה כזו שלא יודעים למי מתפללים.

אצלנו הרב מדבר "על מה מתפללים" מה הסוגיות, הנושאים שאדם צריך לדעת, שעליהם הוא צריך להתפלל. הוא לא מדבר על האופי של התפילה, באיזה יסוד בנפש היא שוכנת, וגם לא "למי מתפללים". וכשמדברים על הנושאים שעליהם צריך להתפלל אז קודם צריך לדעת תורה, בשביל לדעת מהם התכנים שעליהם צריך להתפלל. צריך לדעת מה זה נשמה, וזה שהנשמה זקוקה לשכל, ושיש את ארץ ישראל ואת ירושלים וביהמ"ק, והגאולה, כל זה קשור לסוגיה של על מה מתפללים. אם לא יודעים את זה אז לפעמים התפילות הם סתם מטופשות וחסרות משמעות. זה הנושא פה, שאם אתה לא תלמיד חכם, אתה לא יודע על מה להתפלל.

בקבצים הרב אומר "התפילה משמשת להכניס את כל התורה וכל העבודה, כל החכמה וכל ההופעה, בתכונה טבעית, ומעמד נפשי קבוע"⁴

כאן הרב מסביר שתפקיד התפילה הוא לשמש את התורה, כלומר אדם שיודע תורה, תלמיד חכם, יודע מה זה ירושלים, מה זה גאולה, מה זה תורה, מה זה

³ בשנה שעברה למדנו הרבה על אמונה כתכונה.

⁴ קובץ ו, קצט.

נשמה, אז הוא מתפלל על זה, מתפלל לממש את הדברים האלו. אבל יש עוד דבר שקורה כשאדם מתפלל על הדברים האלו, הוא מפעיל את התכונה הזו בנפש שמתפללת, וזה כבר נוגע לתכונה של התפילה, איפה היא שוכנת, איזה כוחות בנפש היא מפעילה, מאיזה כוחות היא צומחת.

במוסר-אבין, הנושא הוא שצריך ללמוד יראת ה', אם אין יראת ה' אתה לא יודע על מה להתפלל, בקובץ הרב מחבר דבר נוסף- היחשים בין כוחות הנפש של האדם. הלימוד נעשה בשכל, לא לומדים תורה ברגש. לגבי לימוד גמרא זה פשוט, אבל מה עם אמונה? גם לימוד אמונה הוא לימוד שכלי, הוא שונה מלימוד גמרא, הוא בנוי אחרת, אבל הוא שכלי, יש כמה דרכים ללמוד בשכל. אם לומדים אמונה בהתרגשות, וחווים כל מיני חוויות, אדם בעצם מרמה את עצמו.

כך אפשר להבין איך אדם יכול ללמוד מה זה נפש, מה זה נשמה, כי אדם לא עסוק בעצמו, כשאדם לומד תורה, הוא עסוק בלדעת מה זה רצון ה', מה זה נשמה, א"י, גאולה. את השכל לא מעניין הוא עצמו, תפקידו להבין את האמת, גם כשהוא יבוא ויתעסק בנו. יש נושא שכלי שנקרא איך אני לומד, גם כשאדם מפנה את המבט פנימה הוא מתעסק בצד השכלי, באובייקטיבי ולא בכל מיני תחושות. לימוד תורה צריך להיות תמיד בשכל לא משנה באיזה מקצוע של התורה.

אמרנו שבקובץ הרב מדבר על שני דברים, גם על הנושאים הלימודיים, על מה אני מתפלל, וגם על היחסים בין השכל לבין התכונה שהתפילה מבטאת. התפילה יושבת בתוך האישיות שלנו, באיברים שונים של האישיות, כמו האמונה שגם היא רגש, היא שייכת לרגש ולדמיון. זה מה שהוא אומר פה: "התפילה משמשת להכניס את כל התורה וכל העבודה, כל החכמה וכל ההופעה" הנושא הוא איך מכניסים את התורה אל החיים הטבעיים.

מי שלומד את הסוגיות האלו יכול לצאת בתחושה שהתפקיד של התפילה הוא כביכול טכני, זה מין מבט למדני כזה, לחפש את ההשלכות של התפילה על השכל. יש לרב הרבה סוגיות על התפילה מצד עצמה, אם אדם לא מכיר את הסוגיות האלו, הרב נראה לו מין "טכנוקרטי" כזה, כאילו התפילה היא מן תרגול, כמו אדם שהבעיה היחידה שלו זה איך הוא זוכר את התורה שלו. יש

לרב הרבה מקומות שהוא מתאר איך הנפש צמאה לקב"ה, ואיך היא מתגעגעת אליו, אבל זה נכון שזה לא בנוי רק על הנקודה הזו.

יש לאדם צורך להתפלל לקב"ה, צימאון לשפוך את נפשו⁵, לבטא את הרגשות ואת הגעגועים והצורך הזה הוא אוניברסלי. התפילה היא ביטוי לגודל של האדם, היא הפלא היותר גדול שלו.

נכון יש בקשות בתפילה, אבל התפילה לא מתחילה מבקשות, קודם יש פסוקי דזימרה, אח"כ ברכות ק"ש, למה בכלל אדם מתפלל, אם אתה חולה, קודם כל תבין את החשיבות של הגוף שלך, את התורה, אין דבר שלא קשור לתורה, זה לא מספיק להתפלל רק כי אתה חולה שרוצה להבריא. אם אתה אוכל תפוח עץ, ואתה מברך ברכה ראשונה ואחרי זה ברכה אחרונה, ולא מבין מה המשמעות של העולם, של האכילה, שלך, חבל על הברכה⁶. אין דבר שאתה עושה בלי לדעת תורה, בלי דעת אלוקים, בדיוק כמו שאין דבר שאתה עושה בלי לדעת הלכה, גם אין דבר שאתה עושה בלי דעת אלוקים, בלי לדעת את הקב"ה. אם אתה לא מבין את המשמעות של הברכה, זה מכביד ומציק לך ולא יותר.

זה נכון שהמשמעות קיימת גם בלי דעת, ברור שלעולם יש משמעות, אדם יכול לחיות את העולם הזה מאה עשרים שנה, ולחיות רק את הקליפה של העולם הזה, אבל אדם מגיע לעולם הבא, ואומר בזבזתי את כל החיים שלי על כלום, לא הייתי שותף למשמעות הזו. ולא רק שהוא לא היה שותף לה הוא גם לא הוסיף לה כלום, אז בסדר העולם הוא ארמונו של מלך ויש בו דברים כאלו וכאלו, אבל סוף סוף האדם הזה חי חיים חסרי משמעות, חסרי עומק, הוא לא פגש את היופי של הארמון.

דעת אלוקים הופכת את האדם לשותף לגדלות של העולם, ככל שאדם יותר גדול הוא פחות יכול לחיות ללא משמעות, הבנה, ללא דעת אלוקים. לאדם יש צורך להבין, להשכיל, הנשמה רוצה להיות שותפה, הנשמה היא חלק אלוה-ממעל, היא חייבת לחיות את העולם בהארה של הקב"ה.

5 ע"א ברכות ב פרק ט, כג.

6 "אני אומר את זה באופן קיצוני..."

בדעת יש חילוק אדם יכול לחיות את העולם כמו מדען, והוא יכול לחיות את העולם כמו אומן. החילוק הוא לא שהמדען מקבל משכורת של כמה עשרות אלפים בחודש, והאומן לא, אלא שהאומן יכול לחיות את העולם הזה אחרת לגמרי מהמדען. מה המשמעות לחיות את העולם הזה בלי לחיות את המשמעות שלו?! האישייות של האדם לא יכולה לסבול את זה, היא רוצה להשכיל, להבין, לא רק להוציא מילים מהפה, למלמל דברים כיוון שיש להם משמעות ולהישאר מנותק מהם.

התפילה היא צורך, גם מי שאין לו תורה יש לו את הצורך הזה, זה כמו אמונה, אמונה היא תכונה, אדם מאמין, אחד מאמין בשותף הגנב שלו, ואחד מאמין בקב"ה, כך גם התפילה, אחד מתפלל אל הקב"ה ואחד...

היחסים בין השכל לבין הטבע, קשורים למקום שהתפילה תופסת באישיות. אם אדם מבין את היחסים בין התורה והתפילה הוא גם יבין את היחסים בין כוחות הנפש השונים. "והיא חיי השעה"⁷ התפילה היא תכונה טבעית, אבל למה היא תכונה טבעית, בגלל שהיא חיי שעה, מה זה חיי שעה? אם אדם מתפלל הוא מכניס את התורה לטבע שלו, ועוד דבר אחד הוא מחייה את השעה. זה הגדרה רחבה יותר של המושג תפילה, זו בעצם השפה של האמונה. האמונה שוכנת ברגש, והתפילה היא ביטוי שלה, כמו רב יהודה⁸ והמלך חזקיהו⁹ וחוני¹⁰. הרב מדבר שם על הרגש, שלא כשכל שחי את המרחב, תפילה חיה את הרגע, את ההווה, את העכשיו, הרגש בניגוד לשכל כן עסוק בעצמו, השכל מצד המבנה שלו עסוק בתורה, באידאליים. התפילה בנויה דווקא על היסוד הרגשי, ממילא היא חיה את ההווה. התפילה שוכנת ברגש, באמונה, בחיי ההווה, אין שם "נמנע חיובי", הרגש יכול להגיע עד היבלתי בעל תכלית¹², התפילה היא ביטוי של המקום הזה. בניגוד לשכל, לתורה, היא נקראת חיי שעה. כמו אהבה שצריך כל הזמן לאהוב, לא מספיק לדעת מה זה אהבה, לא מספיק לפני חודש לאהוב, אהבה גם היא תכונה רגשית.

7 קבצים שם, שם.

8 ע"א ברכות א פרק ג, לה.

9 שם פרק א, קמב.

10 שם פרק ג, ל.

11 סוגיות אלו נלמדו בהרחבה שנה שעברה.

12 שם פרק ג, לה.

כשאדם מתפלל את מה שהוא למד, כשהשכל והרגש עומדים אחד ליד השני, כשאני מעמיד תפילה ליד תורה, השכל עסוק באידאלים והמטרות הכלליות, והרגש עסוק בהווה, אני בעצם לוקח חיי עולם שזה מושגים נצחיים וכלליים ומחיייה איתם את חיי השעה, נותן לחיי השעה ערך. אני לוקח את העומק והגודל של השכל את המרחב של השכל ומעמיד אותו ליד הרגש, והרגש מתגעגע לזה ושואף לזה.

עכשיו אנחנו מדברים על התכונה האובייקטיבית של התפילה, זה הפשט "שמחיה את חיי השעה להיות עומדת ישר מול יניקת חיי עולם", זה לא קשור לעל מה אני מתפלל'. אם אדם מתפלל תפילה כמו שצריך זה מה שקורה לו, אם תלמיד חכם מתפלל, התורה שהוא למד וחשב עליה מתורגמת לעולם רגשי. זה נותן לעולם הרגשי משמעות אדירה, כי גם הרגש מתעלה למדרגות שהשכל עסוק בהם, זה מה שכתוב במוסר אביך- תדע על מה אתה מתפלל ואז ממילא, בהתאמה זה יחיה את העולם הרגשי. או אולי הפוך: העולם הרגשי מתעלה בהתאם למה שאדם למד.

מה הטעם שאתה מתפלל על רפואה אם אתה לא יודע בשביל מה יש רפואה? מה הטעם שאתה מתפלל על חכמה אם אתה לא יודע מה זה? אם אתה מבין את המשמעות של הדברים, זה מחייה את חיי השעה, נותן לשעה את המשמעות האמיתית שלה. ויש עוד סוגיה שהרב לא מדבר עליה פה, 'איך מתפללים'.

תפילה באה באופן ספונטאני, כהשתפכות נפש. גם בסוגיה של שלמה, ב"אלף מיני זמר"¹³ הרב מדבר על היחסים האלו, אבל שם הם מקבלים משמעות אחרת לגמרי. בתפילה יש עוד משהו, שאני כרגע לא רוצה לדבר עליו, זה מופיע שם אצל שלמה, תפילה זה דבר מופלא. זה לא רק בקשה לעזרה SOS, תציל אותי, תעשה לי, תפילה באה לתת לעולם הרגשי את המקום הנכון שלו ביחש למושגים נצחיים, ביחש למושגים אלוקיים, תפילה באה לחשוף את הקשרים של האדם עם הקב"ה. "כלומר, שמחיה את השעה להיות עומדת ישר מול יניקת חיי עולם."

“אבל התורה חיי עולם היא, למעלה מהטבע.” זה משפט חשוב זה חוזר לנקודה שתפילה היא במקום אחד והתורה במקום אחר “וכשיש טבע, אַז מעלת הניסים גדולה מאד”. הוא התחיל בזה שכשאדם מתפלל הוא מחיה את חיי השעה, ועכשיו הוא אומר, שלחיי עולם צריך “רגלים”, צריך שיהיה להם ממשות, כשיש טבע “מעלת הניסים גדולה מאוד, אבל כשהטבע מתדלדל, נקראים הניסים טרחא כלפי שמיא” איך הגענו מתורה לניסים? אלא שהתורה עסוקה ביסודות הפנימיים של העולם, ביסודות הנשמתיים. בתורה אדם פוגש את המהות האלוקית של המציאות, וכשאדם נפגש עם המהות יש לו אפשרות לעשות ניסים “וגרעון של שינוי סדרי בראשית, כמה גרוע אדם זה. והננו מתפללים להעמיד את הטבע, למען יהיו כל חיי עולם מבוססים אצלנו על פי תכונת חיי שעה המופיעה תמיד בקרבנו” מקודם הוא התפלל בשביל הרגש, כדי שהרגש יתעלה לחיי עולם, עכשיו הוא אומר שחיי עולם צריכים את חיי שעה “כל הנשמה תהלל יה, על כל נשימה ונשימה הילול מיוחד. ומתכפל שעה ועולם והיה לשעשוע. ושעשע יונק על חור פתן, מאן דקטיל לחיויא יהבין ליה ברתא דמלכא, ודא היא צלותא נמי שהורג אעת הנחש נותין לו בת של מלך, וזו היא תפילה.” יש כאן הגדרה מהי תפילה ומה תפקידה אבל לא איך מתפללים. מתואר כאן מה קרה כשהתפללתי- הרגתי את הנחש. “ברתא דמלכא” זו האמונה, האדם החיה את חיי השעה והפך אותם לבעלי משמעות, במקום להיות נשוי לאיזה זבנית בשוק, הוא זוכה לבת של המלך! זו דמות אחרת לגמרי. אפשר לחיות בלי זה, אבל חבל...

זה קשור מאוד למוסר אביך כי יוצא שאם לא תדע על מה אתה מתפלל, מה תחייה? חיים של נחש? אבל אם תדע על מה אתה מתפלל, אז התפילה תקטול את הנחש, ותזכה לברתא דמלכא. כשחיי עולם מחיים חיי שעה, אדם חי אחרת לגמרי.

“ומי שממתיק את החיויא שיהיה ראוי לשעשע בו יונק, יאמר לחכמה אחותי את, ואם לבינה יקרא, כאיש אשר אמו תנחמנו, לא זו מלחכבה עד שקראה אמי, שנאמר שמע עמי לי ולאמי אלי האזינו, לאמי חסר כתיב, למעלה מכל רעיון של לאום שאינו אלא מלכות. ורוממתנו מכל הלשונות.” יש עוד שתי אפשרויות לתאר מה מתרחש. כשמחיים את חיי השעה בחיי עולם, נראה אותם בפעם אחרת.